

Vladimir Geiger

Smrtna presuda Vojnog suda Komande grada Zagreba poglavaru Hrvatske pravoslavne crkve u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj mitropolitu Germogenu 1945. godine

Među sačuvanim dokumentima sudskih procesa u Hrvatskoj 1945. i prvih poslijeratnih godina je i niz presuda znamenitim osobama iz političkog, kulturnog, znanstvenog i vjerskoga života Hrvatske. Sačuvana sudska dokumentacija u Hrvatskoj kome državnom arhivu (HDA) u Zagrebu omogućuje o tim vremenima i događajima stjecanje zanimljive i važne slike te rekonstrukciju pojedinačnih sADBINA. Stoga sređivanje, objavlјivanje i analiza arhivskog gradiva ukazuje što se i kako stvarno događalo 1945. godine te na koji su način u poraću određene sADBINE mnogih građana Hrvatske.¹

U to su vrijeme u Zagrebu usklađeno djelovale komisije za utvrđivanje ratnih zločina i Vojni sud II. jugoslavenske armije te narodni sudovi i sudovi časti. Pritom je netko je proglašen ratnim zločincem i prije no što je protiv njega pokrenut sudski postupak. Trebalo je samo iznaći i podastrijeti bilo kakve dokaze o neprijateljskom radu ("dokazne materijale" o izvršenju, vrsti, vremenu, mjestu i načinu počinjenog djela). Sve to potiče sumnju u vjerodostojnost

1 O poslijeratnim (montiranim) sudskim procesima u Hrvatskoj usp.: E. Völk, *Abrechnungsfuror in Kroatien*, u: *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg* (Hrsg. Klaus-Dietmar Henke-Hans Woller), München, 1991., 358-394; T. Sabljak, U redu za smrtnu kaznu. Egzekutori Vojnog suda II. armije Koće Popovića u Zagrebu, godine 1945., *Hrvatska revija. Kulturno-knjizevni tromjesečnik*, g. XLIII., sv. 4 (172), Zagreb, u rujnu-prosincu 1993., 432-441; N. Kisić-Kolanović, Vrijeme političke represije: "veliki sudski procesi" u Hrvatskoj 1945.-1948., *Časopis za suvremenu povijest*, g. XXV., br. 1, Zagreb, 1993., 1-23.

sudskih procesa "narodnih vlasti". Usto, u sačuvanoj dokumentaciji Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina (ZKRZ) i Vojnog suda nestale su preambule presuda te izbrisani tragovi svjedoka i istražnog postupka. Iako su tijekom istraga podneseni dokazi i postojali svjedoci, ostale su samo presude i fraze o kaznenim djelima. Očito se htjelo zaštiti svjedočke koji su (lažno) svjedočili i prikriti tijek istrage i suđenja te moguću obranu okrivljenika/osuđenika.

U Hrvatskome državnom arhivu, u fondu ZKRZ-a, nalazi se, među ostalima, i presuda Vojnog suda Komande grada Zagreba od 29. lipnja 1945. skupini okrivljenih, među kojima je i poglavар Hrvatske pravoslavne crkve (HPC) u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) mitropolit Germogen.²

Grigorij Ivanović Maksimov Germogen³ rođen je u Stanjici Nagorskoj na Donu, Rusija, 10. siječnja 1861. godine. Teologiju je završio u Kijevu i bio rukopoložen za parohijskog svećenika 1887. godine. Zamonašio se 1909. i postao arhimandrit, a 1910. postao je episkop namjesnik Donske eparhije u Novočerkasku. Bio je također profesor i starješina bogoslovlja u Saratovu. U vrijeme Prvoga svjetskog rata imenovan je arhiepiskopom jekaterinoslavskim i

2 HDA, Zagreb, fond ZKRZ, Glavni urudžbeni zapisnik (GUZ), br. 4984/1945, kut. 70.

3 O Grigoriju Ivanoviću Maksimovu Germogenu usp.: M. Obrknežević, Razvoj pravoslavlja u Hrvatskoj i Hrvatska pravoslavna crkva, *Hrvatska revija*, g. XXIX., sv. 2 (114), München - Barcelona, 1979., 229-267; A. Pavelić, *Hrvatska pravoslavna crkva*, Madrid, 1998., 69-70; H. Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 1994., 113-118; V. Đ. Đurić, *Ustaše i pravoslavlje. Hrvatska pravoslavna crkva*, Beograd, 1989., 146-147; P. Požar, *Hrvatska pravoslavna crkva u prošlosti i budućnosti*, Zagreb, 1996., 177-193; te V. Geiger, Sudski procesi vjerskim dostojanstvenicima u Hrvatskoj 1945. godine. Smrtna presuda metropolitu Germogenu, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 7. srpnja 1995., 36-37, Germogen, Maksimov, u: *Hrvatski leksikon*, sv. 1 (A-K), Zagreb, 1996., 380, Germogen, Grigorij Maksimov, u: *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb, 1997., 129, i Germogen (Grigorij Ivanović Maksimov), u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4, Zagreb, 1998., 659-660.

mitropolitom novomoskovskim. Nakon revolucije napustio je 1920. godine Rusiju, boravio neko vrijeme u Grčkoj na otoku Lemnosu i na Svetoj Gori (Atos), a potom je 1921. ili 1922. došao u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i boravio u manastirima Ravanica i Rakovac te, potkraj tridesetih godina, prešao u manastir Hopovo na Fruškoj gori. Kada je *Zakonskom odredbom o HPC-u* (broj: XC-817-Z-1942.) od 3. travnja 1942. osnovana Hrvatska pravoslavna crkva u NDH,⁴ izbor njezina poglavara, s potrebnima hijerarhijskim častima te duhovnima i moralnim odlikama, postao je jednim od glavnih pitanja. Nakon konzultiranja i suglasnosti viših pravoslavnih dostojanstvenika, izbor je pao na Grigorija Ivanovića Maksimova, kojemu se on i odazvao. Pritom je njegovo rusko podrijetlo nedvojbeno bilo izrazom političkog kompromisa.

U stvaranju HPC-a kontaktirane su i ostale pravoslavne crkve te Patrijaršija u Carigradu. Srpska je pravoslavna crkva pri tome navodno nastojala oko uspostave Hrvatske pravoslavne crkve kao privremenog rješenja kako bi se spasilo što više srpskog stanovništva.⁵ Prema *Ustavu HPC-a* (broj: CLXIV-1386-Z-1942.) od 5. lipnja 1942., poglavар је trebao biti patrijarh, postavljen i posvećen u sporazumu s vaseljenskim patrijarhom u Carigradu.⁶ Vodstvo Srpske pravoslavne crkve bilo je suglasno s izborom Maksimova, ali se protivilo njegovu imenovanju patrijarhom. Budući da je proglašenje i legalizacija patrijarha bila moguća samo uz pristanak Srpske pravoslavne crkve, Maksimov je mjesto prvoga poglavara HPC-a preuzeo u dostojanstvu mitro-

4 Usp. *Narodne novine. Službeni list NDH*, g. CVI., br. 77, Zagreb, 7. travnja 1942., 1.

5 Usp. M. Obrknežević, nav.dj., 251.

6 Usp. *Narodne novine*, g. CVI., br. 123, Zagreb, 5. lipnja 1942., 1.

polita, a procedura za imenovanje i ustoličenje patrijarha odgođena je za normalnije prilike.

Konačno ustrojstvo Hrvatske pravoslavne crkve dovršeno je u početku lipnja 1942. godine.⁷ Poglavarom HPC-a Maksićević je imenovan 2. lipnja, a ustoličen je 7. lipnja 1942. u pravoslavnoj crkvi Svetog Preobraženja u Zagrebu, a u nazočnosti najviših državnih dužnosnika NDH, čime je uveden u kanonski posjed mitropolije.⁸ Kao mitropolit ("mitropolita Zagrebačke mitropolije") dobio je ime Germogen. Sutradan, 8. lipnja 1942. godine položio je prisegu.

Osnivanje Hrvatske pravoslavne crkve predstavljalo je zaokret u politici i vjerskom odnosu spram pravoslavnih, napose Srba u NDH.⁹ Mitropolit Germogen je odlikovan u NDH, kao i ostali vjerski poglavari, Veleredom za zasluge sa zvijezdom.¹⁰ Nakon rata i propasti NDH Hrvatska je pravoslavna crkva raspuštena, a mitropolit je Germogen uhićen u

7 Usp. Poglavljenik je podpisao ustav Hrvatske pravoslavne crkve. Prvim mitropolitom zagrebačkim imenovana je Njegova Preosvećenost arhiepiskop Germogen. Svečano ustoličenje u nedjelju 7. lipnja, *Hrvatski narod. Glasilo Hrvatskoga ustaškog pokreta*, g. IV., br. 444, Zagreb, 7. lipnja 1942., 1.

8 Usp. Svečano ustoličenje prvoga mitropolite Hrvatske pravoslavne crkve, *Nedjeljne vijesti*, Hrvatsko novinarsko društvo, g. II., br. 27, Zagreb, 8. lipnja 1942., 1-2; i Svečano ustoličenje prvoga mitropolite Hrvatske pravoslavne crkve, *Hrvatski narod*, g. IV., br. 445, Zagreb, 9. lipnja 1942., 2.

9 Najpozitivnijim potezom za smirivanje srpskog, odnosno pravoslavnoga stanovništva u NDH smatrala se uspostava autokefalne pravoslavne crkve u NDH, koja bi značila nov početak, a čime bi, što je bilo i najvažnije, prestali progoni i represalije nad pravoslavnim Srbima u NDH (usp. J. Kristo, *Katolička crkva i NDH 1941. - 1945.*, 1, Zagreb, 1998., 268-269).

10 Mitropolita Germogena odlikovao je "Redom za zasluge Velered sa zvjezdrom" poglavnik NDH Ante Pavelić, a na prijedlog ministra pravosuda i bogoštovlja prigodom treće obljetnice uspostave NDH, 10. travnja 1944. godine (usp. Poglavljenika odlikovanja, *Glas pravoslavlja. Glasilo Hrvatske pravoslavne crkve*, g. I., br. 2, Zagreb, 1. svibnja 1944., te Zakonsku odredbu o osnutku "Reda za zasluge", *Narodne novine*, g. CVII., br. 291, Zagreb, 23. prosinca 1942.).

svibnju 1945. godine.¹¹ I svi drugi istaknuti svećenici HPC-a, koji nisu uspjeli izbjegći potkraj rata ili su svojevoljno ostali u Hrvatskoj, bili su izloženi teškim progonima i većina ih je izgubila život. Mitropolit Germogen je, na montiranome sudskom procesu,¹² od strane Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem. Kazna je izvršena sljedeći dan, 30. lipnja 1945. godine.

O sudskom procesu i presudi poglavaru Hrvatske pravoslavne crkve u NDH mitropolitu Germogenu javnost je izvješćena presudom Vojnog suda Komande grada Zagreba. U opširnome Tanjugovom izvješću o glavnoj raspravi (presudi) Vojnog suda Komande grada Zagreba od 29. lipnja 1945., s popisom svih okrivljenih i svim presudama, u tekstu je naveden i poglavar HPC-a u NDH mitropolit Germogen.¹³ O njemu je, izdvojeno i navedeno kao obrazloženje presude ("Na smrt strijeljanjem, trajan gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine"), naglašeno sljedeće:

Kad su uvidjeli, da se terorom vršenim nad srpskim pučanstvom Hrvatske ne može slomiti jedinstveni otpor naroda Jugoslavije, njemački imperijalisti naredili su preko zločinca Pavelića¹⁴ izdajničkoj grupi reakcionera oko Germogena, koja je u većem

11 "Preosv. Germogen, već u 85. godini života, nije se povlačio na Zapad u vreme svršetka rata i nestanka NDH i bio je hapšen u maju 1945. od novih partizanskih vlasti zajedno sa protojerejom Aleksejem Borisovim i - obojica su bili ubijeni. [...] Smatram da je sa time napravita velika greška po novim vlastima jer su dopustile taj zločin" (M. Obrknežević, nav.dj., 258).

Odjeljenje zaštite naroda za Hrvatsku podnjelo je 25. lipnja 1945. Vojnom судu Komande grada Zagreba prijavu "zbog protunarodnog rada" te predložila "da se provede sudski postupak" protiv mitropolita Germogena i drugih uhićenih svećenika HPC-a (usp. HDA, Zagreb, fond ZKRZ, GUZ, br. 4984/1945, kut. 70, i J. Krišto, nav.dj., 277).

12 U radovima o suđenju poglavaru HPC-a u NDH ne navodi se sadržaj istražnog materijala. U Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, u fondu ZKRZ-a, nalazi se samo ovjereni prijepis sudske presude mitropolitu Germogenu (br. 290/45 od 29. lipnja 1945.).

13 Usp. Inspiratore i izvršioce nečuvenih zločina nad našim narodima i njihove pomagače stigla je zasluzena kazna, *Vjesnik Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske*, g. V., br. 61, Zagreb, 30. lipnja 1945., 2.

14 Ante Pavelić.

svom djelu već jedamput izdala svoj narod, da formira nakaradnu organizaciju u vidu t.zv. 'Hrvatske pravoslavne crkve'. Ta nakaradna organizacija, koja sa crkvom nema nikakove veze imala je zadatak, da obećavši Srbima u Hrvatskoj slobodu i miran život, odvrati Srbe od aktivnog učešća u Narodnooslobodilačkoj borbi i tako oslabi jedinstveni otpor naroda Jugoslavije protiv fašističkog okupatora. Oni Srbi, koji su se dali zavesti obećanjem, da mogu mirno živjeti kod svojih kuća, krvavo su platili tu svoju lakovjernost ... I. U stvaranju te t.zv. 'Hrvatsko-pravoslavne crkve' i u dalnjem provođenju u život zadataka, koji su pred nju postavljeni istakli su se Germogen, Kupčevski¹⁵, Mrihin¹⁶, Borisov¹⁷, Cvijanović¹⁸, Mifka¹⁹, Glavaš²⁰ i Lazić.²¹

15 Serafim Kupčevski (Adžigola pokraj Odese, 1894. - Zagreb 1945.), pravoslavni svećenik. Nakon uspostave NDH i osnutka Hrvatske pravoslavne crkve (bio je član Odbora za ustrojstvo HPC-a) postaje eparhijski namjesnik i paroh zagrebački. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. M. Rupić, Kupčevski, Serafim, u: *Tko je tko u NDH.*, nav.dj., 216).

16 Dimitrije Mrihin (Meško, Donska oblast, 1898. - Zagreb, 1945.), pravoslavni svećenik. Nakon uspostave NDH i osnutka Hrvatske pravoslavne crkve postaje svećenik HPC-a u Daruvaru, potom u Bijeljini. Od rujna 1944. do travnja 1945. bio je, navodno, među četnicima u Bosni. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. P. Požar, nav.dj., 240, 356-357 i 361).

17 Aleksej Borisov (Šlisberg, Rusija, 1894. - Zagreb, 1945.), pravoslavni svećenik. Nakon osnutka Hrvatske pravoslavne crkve u NDH imenovan je protovjerejem. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. isto, 357 i 361).

18 Jozo (Joco) Cvijanović (Gornji Miholjac, 1888. - Zagreb 1945.), pravoslavni svećenik. Nakon uspostave NDH svećenik je Hrvatske pravoslavne crkve s činom protovjereja i upravitelj je pisarnice HPC-a. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. P. Cindrić, Cvijanović, Joco, u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 75).

19 Spiridon Mifka (Samobor pokraj Zagreba, 1902. - Zagreb, 1945.), pravoslavni svećenik. Pristupio je HPC-u te je u kolovozu 1944. imenovan episkopom eparhije sarajevske Hrvatske pravoslavne crkve, u činu arhimandrita. Nakon propasti NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt vješanjem (usp. P. Požar, nav.dj., 257-283 i 348-349).

20 Radoslav (Andrija) Glavaš (Drinovci, Hercegovina, 1909. - Zagreb, 1945.), katolički svećenik, franjevac. Potkraj 1941. postavljen je za odjelnog pročelnika u Ministarstvu pravosuđa i bogoslovija NDH. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. A. Nikić, Glavaš, Radoslav (Andrija), u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 131).

21 Petar Lazić (Barlete pokraj Ličkog Osika, 1892. - Zagreb, 1945.). Među na-

U prilogu donosimo one dijelove sudske presude koji se odnose na mitropolita Germogena:

VOJNI SUD KOMANDE GRADA ZAGREBA

Sud. broj: 290/45.

U I M E N A R O D A J U G O S L A V I J E !

Vojni sud Komande grada Zagreba sastavljen od kapetana Ranočajec Vlade kao pretsjednika, majora Rapaić Ljubodraga i redova Borovac Jovana kao članova suda, Radan Dr. Ota kao pisničara, a u prisutnosti Popović Dr. Zdravka sudskega istražitelja kao zastupnika optužbe u krivičnom predmetu protiv okrivljenog Filipović-Majstorović Miroslava²² i družine,²³ radi djela iz čl. 13 i 14

jistaknutijim je članovima HPC-a u NDH i predsjednik je pravoslavne crkvene općine u Zagrebu. Nakon sloma NDH uhićen je te od Vojnog suda Komande grada Zagreba 29. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem (usp. P. Požar, nav. dj., 135 i 353).

22 Miroslav Filipović - Majstorović, pravim imenom Tomislav Filipović (Jajce, 1915. - Zagreb, 1945.), fratar, ustaški bojnik. Od lipnja do listopada 1942. zapovjednik je logora III u Jasenovcu, a potom, od listopada 1942. do ožujka 1943., zapovjednik je logora Stara Gradiška, zbog čega je, a zbog odgovornosti za masovna ubojstva ("fra Sotona"), isključen iz crkvenog Reda. Nakon rata uhitili su ga Britanci i izručili jugoslavenskim vlastima. Osuđen je za ratne zločine 29. lipnja 1945. od Vojnog suda Komande grada Zagreba na smrt vješanjem (usp. Z. Dizdar, Filipović Miroslav, u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 114 - 115).

23 Presuda na 18 gusto tipkanih stranica sadrži 58 imena okrivljenika, među kojima su, uz miropolita Germogena, i mnogi poznati vjerski dostojaštvenci drugih vjeroispovijesti (evangeličke, islamske), primjerice Philipp Popp (Evangelički biskup, rođen 1893. u Bežaniji pokraj Zemuna, a 1945. strijeljan u Zagrebu. Biskupsku čast obnašao je u Zagrebu do 1945., kada je, zbog navodne kolaboracije, iste godine osuđen na smrt strijeljanjem. Usp. V. Geiger, Popp, Philipp, u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 328, te Sudski procesi u Hrvatskoj 1945. godine. Smrtna presuda evangeličkom biskupu dr. Philippu Poppu, Časopis za suvremenu povijest, g. XXVII., br 1. Zagreb, 1995., 157-166) i Ismet ef. Muftić (Istaknuti muslimanski teolog, zagrebački muftija, rođen 1886. u Žepči, a 1945. strijeljan u Zagrebu. Na dužnosti poglavara Islamske vjerske zajednice grada Zagreba ostao je i u vrijeme NDH, sve do 1945., kada je od novih vlasti uhićen i na montiranome sudsakom procesu iste godine osuđen na smrt strijeljanjem. Usp. Z. Dizdar, Muftić, Ismet, u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 284-285, te V. Geiger, Sudski procesi vjerskim dostojaštvencima u Hrvatskoj 1945. godine. O smrtnoj presudi muftiji Ismetu ef. Muftiću, Marulić. Hrvatska književna revija, g. XXIX., br. 2, Zagreb, 1996., 233-235).

U.V.S.²⁴ nakon održanog glavnog pretresa, u prisustvu okrivljenih donio je dne 29. VI. 1945.

p r e s u d u

/.../

2/ Okrivljeni GERMOGEN MAKSIMOV, sin pok. Ivana, rođen 10. I. 1861 u Stanjici Negavskoj²⁵ /Donska oblast/ dovršio teologiju u Kijevu, rukopoložen za svećenika u Novočerskatu,²⁶ episkop, navodno neosudjivan.

/.../

k r i v i s u:

/.../

napose su krivi:

/.../

24 Usp. Uredbu o vojnim sudovima (UVS), II. Krivična djela, kazne i zaštitne mјere:

Ratnim zločincima bili oni građani Jugoslavije, okupatorskih i drugih zemalja, imaju se smatrati: pokretači, organizatori, naredbodavci te pomagači i neposredni izvršitelji masovnih ubijanja, mučenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u logore i na prisilni rad stanovništva, zatim paleža uništavanja i pljačke narodne i državne imovine, svi pojedini posrednici imanja i preuzeća u Jugoslaviji, okupatorskim i drugim zemljama koji su nečovečno eksploatirali radnu snagu na prisilni rad odvedenih ljudi, funkcioneri terorističkog aparata i terorističkih naoružanih formacija okupatora i domaćih u službi okupatora oni koji su vršili mobilizaciju naših naroda za neprijateljsku vojsku (čl. 13.).

Narodnim neprijateljima imaju se smatrati: svi aktivni ustaše, četnici i pripadnici ostalih oružanih formacija u službi neprijatelja i njihovi organizatori i pomagači; svi oni koji su u službi neprijatelja ma u kom vidu - kao špijuni, dostavljači, kuriri, agitatori i slično; koji su nateravali narod da okupatorima predala oružje; svi oni koji su izdali narodnu borbu i bili u dosluhu sa okupatorom; svi oni koji se odmetnu od narodne vlasti i rade protiv nje; svi oni koji razaraju narodnu vojsku, ili su na drugi način pomagali i pomažu okupatoru; svi oni koji izvrše teške slučajeve ubistva i pljačke i slično (čl. 14.).

Uredba o vojnim sudovima usvojena je u svibnju 1944. od Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ), a potpisao ju je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito (prema: S. Nešović, Stvaranje nove Jugoslavije 1941.-1945., Beograd - Ljubljana, 1981., 414-415).

25 Ispravno: Stanjici Nagorskog.

26 Ispravno: Novočerkasku.

2/ GERMOCEN MAKSIMOV što je

- a) primio položaj ime i naslov metropolite zagrebačke, a kasnije i patriarha, tzv. hrvatske pravoslavne crkve, koja je bila stvorena po zločincu Paveliću²⁷ da bi se što lakše ostvarila posvemašna okupacija Jugoslavije, i da bi se razbilo jedinstvo srpskog naroda u Hrvatskoj i izazvao bratoubilački rat, a sve to u namjeri da posluži okupatoru da što lakše porobi narode Jugoslavije i kako bi se što bolje sakrili ustaški zločini, počinjeni nad nevinim stanovništvom,
- b) sa toga položaja i kroz tu organizaciju po nalogu Pavelića, a u službi stranoga zavojevača nasilno provodio i tjerao u članstvo Srbe u tzv. hrv. prav. crkvu te je na taj način skrivio smrt hiljadama Srba koji su prilikom tih prevodenja u masama ubijeni,
- c) sa toga položaja kroz tu organizaciju po nalogu i u službi okupatora raspirivao nacionalnu, rasnu i vjersku mržnju, pokušavajući na taj način izazvati bratoubilački rat, a sve to u namjeri slabljenja jedinstvenog otpora naroda Jugoslavije protiv stranog zavojevača,
- d) sa tog položaja i kroz tu organizaciju podržavao tjesne političke i prijateljske veze sa vrhovnim funkcionerima okupatora i njegovog terorističkog napadača, te stavljajući se u potpunu službu okupatora harangirao je na sastancima formacije čerkeza²⁸ na pokolj mirnog i nevinog stanovništva,

27 Nedvojbeno je poglavnik A. Pavelić namjeravao na bilo koji način "rješiti" srpsko pitanje u NDH. Kad program iseljavanja pravoslavnog stanovništva iz NDH, a potom i prijelaz pravoslavaca na katolicizam nisu bili djelotvorni, rješenje se tražilo u osnivanju Hrvatske pravoslavne crkve kao sredstva odmicanja pravoslavnog stanovništva od nacionalne identifikacije sa srpsvom (usp. J. Krišto, nav.dj., 265-266), što je Pavelić i izrijekom obrazložio (Poglavlјnik o pravoslavlju, *Glas pravoslavlja*, g. I., br. 1, Zagreb, Uzkrš 1944., 6-7):

Gospodo, u pravoslavlje ne dira nitko, ali u hrvatskoj državi ne može biti srbske pravoslavne crkve! Zašto? Zato, jer su svagdje na svijetu pravoslavne crkve nacionalne crkve. Srbska pravoslavna crkva jest sastavni dio srbske države, Srbije. Hijerarhički je srbska pravoslavna crkva vodjena po državnoj vlasti Srbije. [...] To može biti u Srbiji, možda je to moglo biti u bivšoj nesretnoj Jugoslaviji, ali u Hrvatskoj državi, to ne može i ne će biti!

28 Čerkezi, kavkaski narod. Tako su nazivane i postrojbe sastavljane od ratnih zarobljenika Crvene armije, pretežito Čerkeza, koje su se borile na strani Trećeg Reicha, među ostalim i u NDH.

e) godine 1942. izdao poslanicu po nalogu okupatora, u kojoj je pozivao pripadnike narodno-oslobodilačkog pokreta, da napuste borbu protiv okupatora i da se vrate svojim kućama,²⁹ te je na taj način stavljajući se potpuno u službu okupatora pokušao razbiti jedinstvo narodno-oslobodilačkog fronta i oslabiti borbu, te omogućiti okupatoru i njegovim slugama, da izvrše što lakše pokolj nad narodima Jugoslavije, dakle je počinio krivično djelo služenja okupatoru i njegovim pomagačima i djelo pomagača i podstrekavača na masovna ubijanja naroda i uništenje narodne imovine.

.../

Opisnim djelima svi okrivljeni počinili su krivična djela ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja iz čl. 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima.

Stoga se okrivljeni presudjuju na osnovu propisa čl. 13. i 14. u vezi sa propisima čl. 16. i 17. UVŠ³⁰ i to:

.../

II. Na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak gradjanske časti i konfiskaciju imovine: 1/ Germogen Maksimov .../.

29 Očito se ukazuje na Božićnu poslanicu pravoslavnim vjernicima iz 1942. mitropolita Germogena (prema: P. Požar, nav.dj., 215-218):

Iako su težka ratna vremena zahvatila cieli svjet podignimo glave svoje i obratimo se Otcu svome nebeskome molitvom upravljenom njemu najmilosrdnjem i najpravednjem. Zamolimo, da se u ljudski rod vrati ljubav, mir i bratstvo. .../ U ovim ratnim vremenima tajne sile neprijatelja vjere unose zabunu u naš siromašni, pobožni seljački narod, koji nema ničega zajedničkog s njima. Oni koji nisu bili čvrsti u svojoj vjeri i koji se nisu odano ravnali prema božjim zakonima u slabosti svojoj podlegli su, te će kasnije osjetiti svu težinu svoga položaja. .../ Otvorajte svoje hramove, molitvom i molenjem tražite okrepe i snage za daljnja izkušenja, pa će Vam ih milost božja podieliti. Gdje god možete izbjegnите zlu i činite dobro, a Bog mira i ljubavi bit će uviek sa Vama. .../ Zato neka je blagoslovjen svaki onaj, koji čini djela ljubavi milosrdja i djela bratoljublja i čovjekoljublja. Molimo se novorodjenome Isusu Hristu i za neprijatelje Njegove svete nauke neka ih vrati na put istine, a njihova srdca neka omeša da osjete Boga i ljubav prema bližnjemu.

30 Usp. Uredbu o vojnim sudovima, II. Krivična djela, kazne i zaštitne mјere (prema S. Nešović, nav.dj., 415-416):

Vojni sudovi izričaće ove kazne i zaštitne mere: a) strogi ukor, b) imovinsku kaznu /novčanu, u naravi, u delul, c) izgon iz prebivališta, d) lišenje čina odnosno zvanja, e) uklanjanje s položaja, f) prisilni rad u trajanju od tri meseca do dve godine, g) teški prisilni rad u trajanju od tri meseca

O B R A Z L O Ž E N J E

Njemački fašizam u provedbi svojih imperijalističkih ciljeva služio se svim sretstvima, da bi što brže i potpunije ostvario svoj cilj tj. porobljavanje naše zemlje.

/.../

U tom svom radu naišao je na potporu i pomoć medjunarodne reakcije i najistaknutijih reakcionera u pojedinim zemljama.

Svako sredstvo za postizavanje toga cilja, počam od na oko najnevinijih društava, pa do otvorenog terora vršenim masovnim hapšenjima, odvodjenjima u logore, mučenjima po tamnicama, klanjem, ubijanjem maljem i drugim zvјerskim ubistvima, paležom i pljačkom, bilo je upotrebljavano.

Unazad desetak godina fašizam je uz pomoć domaće reakcije i uz podršku starih protunarodnih vlasti pripremao teren za porobljavanje Jugoslavije.

/.../

do dve godine pa i više i h) smrtnu kaznu. Uz ove kazne može sud izreći gubitak vojničke časti i gubitak građanske časti - na određeno vreme ili zauvek te konfiskaciju imovine (čl. 16.).

Kaznu i zaštitne mере odmeruje sud nakon brižljive ocene prema težini dela i njegovim posledicama prema stepenu krivične odgovornosti i opasnosti počinitelja imajući u vidu njegovu prošlost i vaspitanje, te uzimajući u obzir i ostale otežice i olakšice. Više vrsta kazni i zaštitnih mera mogu se zajedno izreći prema prirodi dela i počinitelja. Vreme provedeno u pritvoru ili u istražnom zatvoru uračunava se u kaznu prisilnog rada i teškog prisilnog rada. Kad sud izriče smrtnu kaznu, izreći će u presudi ujedno i gubitak vojničke, odnosno građanske časti, te konfiskaciju osuđenikove imovine u korist Narodnooslobodilačkog fronta u saglasnosti sa postojećim propisima o konfiskaciji. Ove kazne primeniće sud i kada u težim slučajevima izreče kaznu prisilnog rada i teškog prisilnog rada. Kazna prisilnog rada, teško prisilnog rada, izgon iz prebivališta i imovinska kazna mogu se izreći uslovno za vreme od šest meseci do dve godine, pa ako osuđenik tokom vremena, na koje mu je kazna uslovljena, ne bude kažnjen za novo krivično delo smatraće se kao da kazna nije ni izrečena što će sud posebnim rešenjem ustanoviti i po potrebi objaviti (čl.. 17.).

Nije slučajno da su Germogen i Popp³¹ i Muftić³² i Guberina³³ preko na oko različitih organizacija služeći i suradjujući sa istim gospodarom, radili na istoj liniji, harangirajući naše narode jedne na druge raspirujući rasnu i vjersku netrpeljivost i šovinizam.

/.../

Kada su uvidjeli da se terorom vršenim nad srpskim pučanstvom u Hrvatskoj ne može slomiti jedinstveni otpor Jugoslavije, njemački imperijalisti naredili su preko zločinca Pavelića izdajničkoj grupi reakcionera, okupljenih oko Germogena, koja je u većem svom dijelu već jedanput izdala svoj nalog, da se formira neka radna organizacija u vidu tzv. hrvatske pravoslavne crkve. Ta neka radna organizacija imala je zadatak, da obećavši Srbima u Hrvatskoj slobodu i miran život, odvrati Srbe od aktivnog učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi i tako oslabi jedinstveni otpor naroda Jugoslavije protiv fašističkog okupatora. Oni od Srba, koji su se dali zavesti obećanjima da mogu mirno živjeti kod svojih kuća, krvavo su platili tu svoju lakovjernost, što svjedoče popaljena sela Kalnika, Bilo-gore, Slavonije, Bosanske i Sremske posavine, te poklani i na zvјerski način po ustašama i njemcima pobijeni srpski stanovnici tih sela, koja su stradala nakon formiranja tzv. hrvatsko-pravoslavne crkve i unatoč toga, što su stupili u tu nakaradnu organizaciju.

U stvaranju te tzv. pravoslavne crkve i u dalnjem provodjenju u život zadataka koji su pred nju postavljeni, istakli su se Germogen, Kupčevski, Mrihin, Borisov, Cvijanović, Mifka i Glavaš.³⁴

/.../

31 Philipp Popp (usp. bilj. 23).

32 Ismet ef. Muftić (usp. isto).

33 Ivo Guberina (Šibenik, 1897. - Zagreb, 1945.), katolički svećenik. U NDH je radio u Ministarstvu prosvjete, a usto i na smještaju izbjeglica iz Dalmacije. U listopadu 1943. postaje ravnateljem Pismohrane ustaškog pokreta. Partizani su ga uhitili u Mariboru u svibnju 1945., a Vojnički sud u Zagrebu iste godine proglašio ratnim zločincem i osudio na smrt strijeljanjem (usp. J. Bratulić i M. Rupić, Guberina, Ivo, u: *Tko je tko u NDH*, nav.dj., 142-143).

34 Navedeno Tanjugovo izvješće o glavnoj raspravi/presudi Vojnog suda Komande grada Zagreb od 29. lipnja 1945., uz navedene (Grigorija Ivanovića Maksimova, Serafima Kupčevskog, Dimitrija Mihrina, Alekseja Borisova, Jozu Cvijanovića, Spridona Mifku i Radoslava Glavaša), spominje i Petra Lazića! (usp. bilj. 21).

Rad tih i njima sličnih okupatora, u našoj zemlji imao je za posljedicu milione uništenih života, opustošenu, popaljenu i opljačkanu zemlju, a sada je na njima red da slože račun i podnesu odgovornost za zločine i nasilja izvršena nad narodom i za svoj izdajnički i zločinački rad u korist fašizma.

Smrt fašizmu - sloboda narodu !

Zapisničar

M.P.

Pretsjednik:

/potpis nečitljiv/

VOJNI SUD

KOMANDE GRADA ZAGREBA

Da je ovaj prepis vjeran svom originalu
tvrdi: Zemaljska Komisija za utvrđivanje
zločina okupatora i njihovih pomagača
Zagreb dne 22. XII. 1945.³⁵

Sažetak

Ustaška je vlast na bilo koji način željela "riješiti" srpsko pitanje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Kad program iseljavanja i fizičkog uništenja srpskoga pravoslavnog stanovništva, a potom i prijelazi pravoslavaca na katolicizam nisu uspjeli, rješenje se tražilo u uspostavi Hrvatske pravoslavne crkve (HPC) kao sredstva odmicanja pravoslavnog stanovništva od nacionalne identifikacije sa srpstvom. Osnivanje HPC-a u NDH 1942. predstavljalo je zaokret u politici NDH spram Srba, pri čemu se vjerovalo da će time prestati i progoni te represalije nad njima. Poglavarom HPC-a u dostojanstvu metropolita imenovan je Grigorij Ivanovići Maksimov Germogen, podrijetlom Rus. Nakon rata i propasti NDH Hrvatska je pravoslavna crkva raspuštena, a mitropolit Germogen je uhićen 1945. kada su u Zagrebu usklađeno djelovale komisije za utvrđivanje ratnih zločina i Vojni sud II. jugoslavenske armije te narodni sudovi i sudovi časti, koji su nekoga proglašavali krivim bez valjanih dokaza i prije prikupljenih dokaza.

35 Pečat s nadnevkom i potpisom kojim je ovjeren prijepis. Desno od ovjere kružni pečat: FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA / ZEMALJSKA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA.

Sve to potiče sumnju u vjerodostojnost sudskih procesa "narodnih vlasti". Mitropolit Germogen je suđen u procesu protiv Miroslava Filipović-Majstorovića i "družine", ukupno 58 okrivljenika, na montiranome sudskom procesu Vojnog suda Komande grada Zagreba, koji ga je, na temelju slobodnog tumačenja *Uredbe o vojnim sudovima*, 29. lipnja 1945. osudio na smrt strijeljanjem.

Zusammenfassung

Die Obrigkeit der Ustascha wollte auf irgendeine Weise die serbische Frage "lösen". Als die Programme der genötigten Auswanderung und Ausrottung der serbischen orthodoxen Bevölkerung fehlschlugen, wie auch der Übergang vom orthodoxen zum katholischen Glauben, suchte man nach einer Lösung in der Gründung einer Kroatischen orthodoxen Kirche (KOK), die die orthodoxe Bevölkerung dazu verleiten sollte, von ihrer nationalen Identifikation mit dem Serbentum abzuweichen. Die Gründung der KOK im Unabhängigen Staat Kroatien (USK) im Jahre 1942 bedeutete einen Umbruch in der Politik des USK gegenüber den Serben, wobei man glaubte, daß dadurch die Verfolgungen und Vergeltungsmaßnahmen nun aufhören würden. Zum Würdenträger der KOK im Amt des Bischofs wurde der Russe Grigorij Ivanovici Maksimov Germogen ernannt. Nach dem Krieg und dem Untergang des USK wurde die Kroatische orthodoxe Kirche aufgelöst. Bischof Germogen wurde 1945 verhaftet. In diesem Jahr waren in Zagreb Untersuchungskommissionen für Kriegsverbrechen und das Kriegsgericht der II jugoslawischen Armee, sowie Volksgerichte und Ehrengerichte tätig, die einen verurteilten, meistens ohne jegliche rechtsgültige Beweise zu besitzen. All dies stellt die Glaubwürdigkeit der, von den "Volksobrigkeiten" geführten Gerichtsprozesse, in Frage. Der Bischof Germogen stand im Prozeß gegen Miroslav Filipovic-Majstorovic und dessen "Bande", insgesamt 58 Angeklagte, vor Gericht. Hierbei handelte es sich um einen verfälschten Gerichtsprozess am Kriegsgericht der Befehlsstelle in Zagreb. Er wurde, aufgrund einer freien Auslegung der Dienstvorschriften von Kriegsgerichten am 29. Juni 1945 zum Tode durch Erschießen verurteilt.